

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGI
DARSLARIDA O‘ZBEK XALQINING MILLIY QADRIYATLARI
O‘RGANISHNING PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA**

Jumanova Shaxnoza Baxromjonovna

Ergasheva Umriniso Komilovna

“University of business and science”

Nodavlat oliy ta’lim muassasasi o‘qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqolada, murg‘akning ulg‘ayib kamol topishida otanonaning roli nihoyatda katta ekanligi, o‘z navbatida farzand tarbiyasi ham ota-onadan juda katta mas’uliyatni talab qilishi, ana shunday mas’uliyatli vazifani uddalay olgan ota-onalar yurt koriga yaraydigan, bilimli va tarbiyali farzandlarni voyaga yetkazishi, farzand ota-ona uchun ulug‘ bir ne‘mat bo‘lgani kabi, o‘z navbatida farzandlar ham ota-onasini hurmat qilishi, e‘zozlashi xalqimizga xos milliy qadriyatlardan biri ekanligi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: qadriyat, ota, ona, tarbiya, ta’lim, hurmat, extirom, harakat, milliy, sifat, hayotiy, tarix, meros, ma’naviyat.

Dunyoda har bir millat va xalqning o‘zligini anglashi va asrashi, sha’nini ulug‘lashida qadriyatlarining o‘rni beqiyos. Xalqimizning minglab yillik boy tarixi, ma’naviy merosi, turmush tarzi, hayotiy qarashlari va e’tiqodidan kelib chiqqan holda muhim milliy qadriyatlarimiz ruyxati sifatida quyidagilarni taklif qilmoqchimiz.

1. OTA-ONAGA EHTIROM
2. TOZALIK
3. HARAkatDA BARAKA
4. O‘ZBEK TILI
5. DINIY BAG‘RIKENGLIK
6. SO‘Z ERKINLIGI
7. LAFZ (QONUN, BURCH VA KELISHUVGA SADOQAT)
8. YeLKADOSHLIK
9. MEHMONDO‘STLIK
10. ROZI-RIZOLIK

Nima uchun bu qadriyatlar muhim? Milliy qadriyatlarining aniq shakllantirilgan ro‘yxati bormi yoki bo‘lishi kerakmi?

Keling, bu masalaga kengroq yondashaylik. Shu choqqa qadar olimu-mutaxassislar “qadriyat” tushunchasiga turlicha ta’rif bergan. Ulardan ayrimlarini keltirib o‘tamiz: “Qadriyat deyilganda inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan millat, elat va ijtimoiy guruhlarining manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiladigan va

ular tomonidan baholanib, qadrlanadigan tabiat va jamiyat ne'matlari, hodisalari majmuini tushunmog'imiz lozim".

"Qadriyatlar – jamiyatda kishilar o'rtasida obro'ga, e'tiborga, hurmatga, nufuzga ega kishilar, munosabatlar, holatlar, moddiy narsalar va ma'naviy boyliklar majmuasi"¹.

"Qadriyat inson va jamiyat ma'naviyatining tarkibiy qismi, olamdagi voqealar, hodisalar, jarayonlar, holatlar, sifatlar, talab va tartiblarning qadrini ifodalash uchun ishlatiladigan tushuncha".

"Qadriyat – voqelikdagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy-ma'naviy ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llanadigan tushuncha".

Demak, bu ta'riflardan qadriyat - biz uchun qadrlil bo'lgan urf-odat va an'analarimiz, hayotiy printsiplarimiz, deb xulosa qilish mumkin. O'z navbatida qadriyatlar milliy va umuminsoniy qadriyatlarga bo'linadi, ya'ni milliat, xalq uchun xos bo'lgan qadriyatlar milliy qadriyatlar, butun bashariyat uchun xos bo'lgan qadriyatlar esa umuminsoniy qadriyatlar hisoblanadi.

Milliy qadriyatlarni ham mohiyatiga ko'ra, tabiiy, moddiy, ma'naviy, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, axloqiy qadriyatlarga ajratish mumkin. Masalan, minglab yillar davomida shakllangan boy ma'naviy xazinamiz biz uchun ma'naviy qadriyat, halollik, poklik, ishonchlik esa iqtisodiy qadriyatdir. SHunday bo'lsa-da, ko'pchilik mutaxassislar insonning o'zi, hayoti, huquqi va erki, sog'lom va farovon turmushini qadriyatlarning eng oliysi, deb hisoblaydi.

Xo'sh, bugungi kunda dunyo mamlakatlarda qadriyat masalasiga qanday qarashadi? Ayrim misollarni keltirib o'tsak.

AQSh. Ma'lumki, Amerika Qo'shma Shtatlari xalqini turli xil millat va elat vakillari tashkil etadi, aniqrog'i bitta millatning yaqqol ustunligi ko'rinmaydi, boshqacha aytganda qurama xalq. Bir qarashda ularning har biri uchun o'ziga xos qadriyat bordek. Bu fikr ham to'g'ri, ammo millati va tilidan qat'iy nazar, butun mamlakat xalqi uchun bir xilda taalluqli qadriyatlar ham bor. Hatto ularning aniq ro'yxati ham shakllantirilgan. AQSh Davlat departamentining sayti (<https://www.state.gov/courses/answeringdifficultquestions/assets/m/resources/DifficultQuestions-AmericanValues.pdf>) da berilgan ma'lumotga ko'ra, qo'yidagilar amerikaliklar uchun qadriyat hisoblanadi:

1. Independence (Mustaqillik)
2. Equality (Tenglik)
3. Individualism (Individuallik)
4. Democracy (Demokratiya)
5. Nationalism (Millatparvarlik)
6. Meritocracy (Meritokratiya)

7. Directness (To'g'rilik)
8. Innovation (Innovatsiya)
9. Consumerism (Iste'molchilik)
10. Informality (Norasmiylik)
11. Efficient use of time (Vaqtdan unumli foydalanish)²

E'tiborlisi, saytdagi manziliga qaralsa, bu ma'lumot "qiyin savollarga javob berish" (answering difficult questions) qismida berilgan. Chunkibu rostdan ham juda qiyin savol. Yaqinlaringizdan biri "bizning qadriyatlarimiz nima?" deb savol berganda javob qaytarishga urinib ko'ringchi.

Daniya. Endi Amerikadan Yevropaga o'tamiz. Daniya – Yevropadagi mittigina mamlakat, ammo u ham o'zining shonli tarixi, bugungi taraqqiyoti va farovonligi bilan g'ururlana oladi. Daniyaliklar baxtiyorlik indeksi bo'yicha dunyoda eng oldingi o'rinlarda turadi. Ana shu kichkina mamlakat ham o'z qadriyatlari ro'yxatini aniqlab olgan. Bunda aholi orasida so'rov o'tkazish usulidan foydalanildi. So'rovda 325 ming kishi ishtirok etdi va ulardan 2500 ta taklif kelib tushdi. 2016-yilning 12-dekabrida Denmark Canon (<https://www.danmarkskanon.dk/>) daniyaliklar uchun qadriyatlar ro'yxatini shakllantirgan.

1. Welfare society (Jamiyat farovonligi).
2. Freedom (Ozodlik).
3. Trust (Ishonch).
4. Equality for the law (Qonun oldida tenglik).
5. Gender equality (Gender tengligi).
6. The Danish language (Daniyaliklar tili).
7. Associations and voluntary work (Uyushmalar va ko'ngillilar ishi).
8. Liberality/tolerance (Erkinlik/tolerantlik).

9. Hygge. Hygge is seen as a special way of being together in a relaxing, nice atmosphere (Xyugg bu xotirjam qiluvchi yoqimli bir muhitda suhbat qurishning o'ziga xos vositasi).

10. The Christian heritage (Nasroniyalar merosi)³.

E'tibor qilgan bo'lsangiz, daniyaliklar umuminsoniy ahamiyatga ega qadriyatlar bilan bir qatorda o'zlarigagina xos bo'lgan qadriyatlarni ham ilgari surmoqda. Buni ona tiliga, urf-odatlar va diniy e'tiqodga bo'lgan hurmat misolida ham ko'rish mumkin.

Buyuk Britaniya. Endi Yevropaning yirik mamlakatlaridan biri - Buyuk Britaniyadagi holatga nazar tashlaymiz. Britaniyaliklar ham

"Prevent" ("Oldini olish") strategiyasi doirasida 2011-yilda o'z qadriyatlarini aniqlab olgan. Mana ular:

- Democracy (Demokratiya)

- Rule of Law (Qonun ustuvorligi)
- Respect (Hurmat)
- Tolerance (Tolerantlik, bag‘rikenglik)
- Individual Liberty (Shaxsiy erkinlik)

Bu qadriyatlarni Britaniya maktablarida targ‘ib qilish bo‘yicha qo‘llanma ham rasman tasdiqlangan

(<https://www.gov.uk/government/news/guidance-on-promoting-british-values-in-schools-published>) Unda shunday deyilgan: “Biz har bir maktab Britaniyadagi asosiy qadriyatlar bo‘lgan demokratiya, qonun ustuvorligi, shaxs erkinligi va turli xil din vakillariga nisbatan hurmat va bag‘rikenglikni targ‘ib qilishini istaymiz”⁴.

Rossiya. Rossiya ham o‘z qadriyatlarini aniqlab olgan. Rossiya Federatsiyasida 2025-yilgacha bo‘lgan davrda tarbiyani rivojlantirish strategiyasida (<https://rg.ru/2015/06/08/vospitanie-dok.html>) insonparvarlik, adolatlik, or-nomus, iroda, shaxsiy qadr-qimmat, e‘tiqod va ezgulik, o‘zi, oilasi hamda Vatani oldidagi ma‘naviy burchini bajarishga intilish rossiyaliklarning qadriyatlari sifatida belgilangan.

Qadriyatlar nima uchun kerak? Aytib o‘tganimizdek, dunyoda har bir millat va xalqning o‘zligini anglashi va asrashi, sha‘nini ulug‘lashida qadriyatlarning o‘rni beqiyos. U o‘tmishni bugun bilan bog‘lab, kelajakka dadil qadam qo‘yishning muhim omili. U millatidan qat‘iy nazar mamlakat xalqini jipslashtirish va yagona kuch sifatida ertangi kunga teran nigoh tashlash vositasi. Teran va aniq fikrlash esa rejalashtirish ufqini kengaytiradi, ertangi kun o‘zi bilan nima olib kelishiga oydinlik kiritadi. Bu esa hamma vaqt halovat beradi. Demak jamiyatdagi tinchlik, barqarorlik, taraqqiyot va farovonlik bevosita qadriyatlar bilan bog‘liq. Qadriyatlarni belgilash va targ‘ib qilishga qaratilgan sa‘y-harakatlarni ham shu bilan izohlash mumkin.

Bizda ham qadriyatlar ro‘yxatiga ehtiyoj bormi? Umuman olganda, dunyoda o‘ziga xos qadriyatlari bo‘lmagan millatning o‘zi yo‘q. Biz ham istisno emasmiz. Biz ham tariximiz, yashash tarzimiz, ma‘naviyatimiz, madaniyatimiz bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan qadriyatlarga egamiz. Ammo ularning eng muhimlarini belgilab olish va targ‘ib etish zaruratini ham e‘tibordagn chetda qoldirmaslik kerak. Bizda ham bunga ehtiyoj bor, biroq hozircha bu borada aniq bir to‘xtamga kelingani yo‘q.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ham qadriyatlarimiz o‘z aksini topgan. Buni xususan, bunyodkorlik g‘oyalariga sodiqlik, yuksak mas‘uliyat, ijtimoiy adolatparvarlik, insonparvarlik, milliy totuvlik, xalqimizning urf-odatlar va an‘analari, mafkuralar xilma-xilligi va erkinligi, ijtimoiy adolat, fuqarolarning qonun oldidagi tengligi, vijdon erkinligi, adolatli mehnat kabi tamoyillar misolida ko‘rish mumkin. Konstitutsiya bu hujjat. Konstitutsiyada belgilangan moddalarning hayotdagi ijrosini ta‘minlash uchun unda aks ettirilgan g‘oyalarni qo‘llab-quvvatlash kerak. Buning

uchun qadriyatlar bir-biriga mos tushishi kerak. Bu yerda qadriyatlarimizni aniqlab olish va tagiga chizib qo'yish fursati yetgandir⁵.

Agar biz Andijon, Surxondaryo va Xorazmdagi yoshlardan qadriyatlarimiz nima, deb so'rasak, ular bir-biriga 90% yaqin qadriyatlarni aytsa, demak bizda hammasi yaxshi. Ammo "qadriyatlarimiz" deb 100 marta eshitgan 14 yoshli bola, ularning to'liq ro'yxatini qayerdan ko'rib o'rganishi mumkin? Hammaga tanishtirilgan qadriyatlar ruyxati bormi, degan savol yuzaga keladi. Hozircha yo'q. Bizda ham bu borada bir to'xtamga kelib, aniq va tiniq qilib belgilasak, u yoki bu hodisa, qonun va hatti-harakatni baholashda qo'l keladigan prizma yoki mezonni yaratib olgan bo'lardik. Chunkiqonun va qarorlardan tashqari qadriyatlar maydoni ham bir yoqadan bosh chiqarish, u yoki bu masalada yechimga kelishda muhim qo'llab-quvvatlovchi omil bo'lib xizmat qiladi. Eng muhimi, yoshlarning maktabni zamonaviy va yangi O'zbekiston jamiyatiga tayyor va mos bo'lib bitirishida yordam beradi. Ya'ni uyg'unlashtirish masalasini hal etadi.

Masalaning yana bir jihati shundaki, agar qadriyatlarimiz ro'yxatini o'zimiz aniqlab olmasak, kimdir chetdan turib uni biz uchun aniqlab berishga urinadi. Bunday holatda taqdirimizni biz emas, boshqalar belgilagan kun tartibiga ko'ra yaratishimizga to'g'ri keladi.

Yana bir boshqa variant – "qadriyatlar aniq belgilab bo'lmaydigan murakkab mavhum tushuncha va bu aniqlashtirib olish borasidagi urinishlar ish bermaydi, bu sun'iy yasama bo'lib qolaveradi" degan xulosaga kelish. Lekin nima uchun boshqa mamlakatlarda o'z qadriyatlarini aniqlab olish va yozib qo'yishga ehtiyoj tug'ildi? Nima uchun Buyuk Britaniyada ular aniqlab olindi va maktablarda Britaniya qadriyatlarini targ'ib qilish buyicha alohida qo'llanma chop etildi? Chunkibu har bir mamlakat uchun bir qator muhim vazifalarni xal etadi: majoziy ma'nodagi DNKni saqlab qolish, dunyo ahliga biz kim ekanligimizni va kim bo'lib qolishimizni bildirish, uyg'unlikni yaratish, o'tmishdan kelajakka foydali dars, omonat, tirgak va mezonlarni yetkazish.

Har tomondan muhokama qilingan va tasdiqlangan qadriyatlar suv va havodek kerak bo'ladi. Buni qancha tezroq aniqlab olsak, shuncha yaxshi. Keyingi bosqich bu qadriyatlarni yoshlar bilan baham ko'rish va ularga shu qadriyatlarga suyanish va unga sodiq qolishni tavsiya etish, bu qadriyatlar ularga yuk emas, bo'ron paytida boshpana, oyoqdagi tosh emas, kuch beradigan tirgak bo'lishini tushuntirish.

Agar yoshlar bu haqida fikr yuritishni lozim topib, shu aniqlab olinadigan qadriyatlarni ongli ravishda qabul qilsa va ularning zamirida katta hikmat borligiga ishonsa, demak bu qadriyatlar yashab qoladi.

Bizning milliy qadriyatlarimiz:

Dunyoda har bir millat va xalqning o'zligini anglashi va asrashi, sha'nini

ulug'lashida qadriyatlarning o'rnini beqiyos. Xalqimizning minglab yillik boy tarixi, ma'naviy merosi, turmush tarzi, hayotiy qarashlari va e'tiqodidan kelib chiqqan holda muhim milliy qadriyatlarimiz ro'yxati sifatida quyidagilarni taklif qilmoqchimiz.

1. Ota-onaga ehtirom
2. Tozalik
3. Harakatda baraka
4. O'zbek tili
5. Diniy bag'rikenglik
6. So'z erkinligi
7. Lafz (konun, burch va kelishuvga sadoqat)
8. Yelkadoshlik
9. Mehmondo'stlik
10. Rozi-rizolik⁶

Albatta, ushbu qadriyatlar ro'yxatini tugal, deyish noo'rin. Uni takomillashtirish uchun keng jamoatchilik, ommaning ham takliflari inobatga olinishi zarur. Ro'yxat yurt ziyolilari, muhokamalar va tahlillar, milliy maslahat orqali qancha tez aniqlansa, shuncha yaxshi. Muhimi dastlabki qadamni qo'yish.

O'z ona tilini yaxshi o'qitish inklyuziv va sifatli ta'limning asosiy omili bo'lib, ta'lim natijalari va akademik yutuqlarni yaxshilaydi (YuNESKO, 2022).

Xulosa qilib aytganda, bugun biz asosiy qadriyatlarimizni belgilashda minglab yillik tariximiz, hayot tarzimiz, urf-odat va an'analarimizga tayanmog'imiz darkor. Joriy yilning 11-aprelida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti raisligida o'tkazilgan videoselektor yig'ilishida ham yoshlar bilan ishlashning yangicha tizimini joriy etish borasidagi dolzarb vazifalar muhokama etildi. Unda qayd etilganidek, yoshlarni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, bandligini ta'minlash, ularni IT, xorijiy til, zamonaviy kasblarga o'qitish, sportga jalb qilish, xorijdagi yoshlar bilan ishlash, milliy va oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash Yangi O'zbekistonni barpo etishning muhim shartidir.

Demak, qadriyatlar masalasini yana bir karra puxta o'ylab ko'radigan fursat yetdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Asqarova O', M. Xayitbaev, M. Nishonov "Pedagogika" T., "Talqin" 2008 yil
2. Hasanboyeva O. "Oila pedagogikasi" T., "Aloqachi" 2007 yil
3. Xoliqov E., Lafasov M., M.Rustamov "Merosimiz ildizlari" T., "Ma'naviyat"
4. Komilova S. "Yoshlar tarbiyasida ilmiy merosimizning o'rnini" T., "Mehnat" 2000

Jamalov S. "Yoshlar tarbiyasida qadriyatlarimizning roli". T., "Sharq". 2000 yil.

6. Sirojiddinov A., Lafasov M. “Yoshlarni intellektual salohiyatini oshirish” T., “O’zbekiston” 2008 yil

INTERNET SAYTLARI:

[http: www.ziyo.net.uz.](http://www.ziyo.net.uz)

[http: www.pedagog.uz.](http://www.pedagog.uz)

[http: www.edu.uz.](http://www.edu.uz)